

Леонід Т О М А

**Харківські
арабески**

Харків
«Фоліо»
2020

ЗУСТРІЧ У ЗАДЗЕРКАЛЛІ

Богемний Харків другої половини ХХ століття. Цей час уже поринає в глибини історії, але залишаються осяяні фосфоричним харківським місяцем, поетичні одкровення Бориса Чичибабіна й Івана Виргана, фантазмагоричне «синє вино» Володимира Мотрича, філософічно-іронічне «життя іде, матерію пряде» Василя Шейка, неймовірні метафоричні ескапади Станіслава Розсохи.

До речі, саме Василь Шейко вперше написав про знамениту й легендарну історію «Голубого Коня» — предтечі літературно-мистецької харківської богеми. Тепер не кожному відомо, що в 1957 році півсотні послідовників «нової молоді» зібралися біля пам'ятника Шевченку й заснували першу в СРСР неформальну організацію зі своїм «урядом», який доручили сформувати студенту харківського політеху Євгену Гребенюку. Воістину несповідимі повороти історії! «Голубий Кінь», наче тінь легендарного троянського коня, з'явився в Харкові. Його «стайня», а точніше, штаб неформалів був у домі, що сусідив із будинком КДБ.

У 60—70-х роках ми відчували п'янке повітря харківської богеми під могутнім осокором у саду Шевченка. Тоді лідером українського крила «вільних художників» був яскравий самобутній поет Станіслав Розсоха. Наші твори не друкували, в основному вони звучали на магнітофонних стрічках. На одній з них поема С. Розсохи «Вухатий

хрест» сусідила з віршами поета Савенка, котрий став пізніше відомим, як Едічка Лимонов. Ось як він описує богемну атмосферу тодішнього міста.

«У 1964 р. в «Театральному» ресторані співав для харківських ворів блатні пісні гомосексуаліст Авдєєв, тип з темними колами під очима. Вічно підкурений анашою Авдєєв часто зупиняв його, п'яного юного поета, який брів, похитуючись, вночі додому, й напівжартома, напівсерйозно намагався його спокусити».

Цей мотив стане одним з головних у скандальному романі Лимонова «Я — Едічка». Саме Лимонов у творі «Іноземець у рідному місті» вмістив мартиролог найвідоміших харківських «богемщиків».

«Поет Бєсєдін? Покінчив із собою — перерізав вени. Поет Відченко? Повісився. Мєлїхов? Відсидів дев'ять років у тюрмі. Милославський? Живе в Ізраїлі. Письменник. Публікується у французькому видавництві «Акте Зюд». Художник Бахчанян? Живе в Нью-Йорку. Поет Мотрич? За останніми даними спився. Останній раз бачили на милицях у Харкові. Актор Міркін? Застрелений у Москві, у спорі, після картярського поєдинку. Художник Кучуков? Живе в Нью-Йорку. Анна Рубінштейн? Кочує з шиздому в шиздом...»

Звичайно, не слід думати, що харківська богема — це суцільна чорнота. «Богемщики» 70—80-х теж розпорошились по світу, але немало з них цілком успішні люди. У версальському районі Парижа живе чудовий актор Петро Шидивар, який заснував мистецьке кафе. В Ізраїлі знайшов себе як письменник Леонід Курохта, в Києві виходять поетичні книги Анатолія Жикола. Та перш за все згадується чудовий український поет Роберт Третьяков. Сидячи під мостом на березі мутної річечки Харків, ми часто говорили про «Утопію» Томаса Мора з її легендарною столицею Амаурот, що означає «зникаючий».

— Так зникає й цей соціалістичний Харків і по його вулицях ходять тіні людей та ідей, що так і не змогли зав'язатись на дереві історії, — задумливо сказав Роберт,

дивлячись на місто в сірих пеленах вечорової сутіні. — Напиши про них.

Доля розпорядилась так, що я покинув рідні для мене вулиці Харкова. Але тіні людей та ідей цього «зникаючого» міста шукали дорогу для втілення. Наше покоління пережило розквіт і крах однієї з найбільших, наймогутніших і найкрававіших утопій у світі. Харківська богема, де я завжди почувався своїм, була нашим островом і викликом сірій пелені «соціалістичного реалізму».

Ось так відбулася зустріч у задзеркаллі містичного Амаурота і постсоціалістичного Харкова. І ця книга — маленький літопис про цю зустріч.

Леонід Тома

ЖМЕНЯ ПІСКУ НАД ОКЕАНОМ

— Лежи або ти просто відкинеш копита, — модерна художниця Юліана нахилилась над канапою, і в'язка металевих прикрас, що висіла в неї на шиї, впала на голову видатного вченого Віктора Леонідовича Книша, що лежала на подушці, гаптованій по чорному тлу золотими китайськими драконами.

— Ви мене доб'єте своїм африканським намистом, — на обличчі Віктора Леонідовича, яке набуло кольору китайського паперу для рисування ієрогліфів, з'явилася страдницька гримаса.

— Лікар сказав, що цей удар... — Юліана різко розігнулась, і важке африканське намисто забряжчало, як порожній холодильник. — Він сказав, що в тебе...

— Ударр! Уда-рр! — заверещав папуга Док.

— О господи! — прошепотів нещасний учений. — Я в джунглях?

— Це старина Док, — Юліана встала, її зображення на повний зріст відбилося у високому венетійському дзеркалі в чорній рамі зі срібною облямівкою.

...Не будемо випробовувати терпіння читачів і відкриємо їм, що ж відбулося в великій квартирі на

Англійській набережній у відомому всім місті Петербурзі, яке його мешканці за простою величають Пітером. Віктор Леонідович Книш, рід якого корениться в Україні і належить до славної династії Муравйових-Апостолів, став у Пітері видатним ученим. Кажуть, що він один із винахідників російських суперторпед, здатних нести ядерний заряд і здійснити цунамі, якому під силу змити й знищити все океанічне узбережжя Сполучених Штатів.

Але не варто заглиблюватись у небезпечну секретність військових, оскільки в Росії постійно знаходять шпигунів у науковому середовищі й клеять їм «державну зраду». Зізнаюсь, мені не байдужий Віктор Леонідович, колись ми були навіть друзями.

Та не в цьому діло, як сказав би один мій старий, точніше старший друг. А в тому, що видатні вчені в побуті часто скидаються на дітей. Вони запальні й капризні, завжди хочуть все й негайно, а якщо не виходить, то влаштовують істеріку з рясними сльозами, а їх дорослі вчені аналоги, або тамують це всередині, або...

Одним словом, Юліана (це, як кажуть, між нами) має чоловіка. Він посідає важливе місце в управлінні культури міста. А важливе місце забирає майже весь вільний час. Отож він або десь на Афоні намагається дізнатись у монахів-провидців про майбутнє ще більш важливих персон найбільшої (за площею) країни світу, або прагне з'ясувати на всесвітньому біенале, що означає мистецька композиція, яка складається з розбитого іржавого мотоцикла. На ньому сидить задом наперед кентавр, конячі ноги якого взуті в кросівки «адідас». Словом, чоловік Юліани — надзвичайно зайнята людина.

Ну ось і сталося так, що Віктор Леонідович, підхоплений турбулентними потоками долі, раптом зупинив машину, за кермом якої сидів його особистий водій, саме на Англійській набережній. Якась нова наукова чи, можливо, й гуманітарна ідея проклонулась у його світлій голові, й він попростував прямо до гранітного парапету набережної. Треба ж було так статись, що в цей час художниця Юліана мчала на своїй «тойоті» на виставку картин одного іспанського провідисвіта, який вирізав свої скульптурні композиції з халви й давав їх куштувати всім відвідувачам. Свій стиль він називав «хал-композом», і кілька пітерських глянцевого журналістів уже надрукували його твори. У певній точці Англійської набережної «тойота» Юліани боковим ковзким ударом відкинула захопленого черговою ідеєю Віктора Леонідовича просто на гранітний парапет.

— Де я? — простогнав нещасний учений і знову зробив спробу піднятися.

— Ти... ви.. в моїй квартирі. Це Англійська набережна, четвертий поверх.

Юліана намагалась говорити м'яко, але її прокурений голос хрипко сповзав до низьких тонів.

— Я думала: якщо цей чоловік помре, я повішусь. Ви мене страшенно налякали: це жовте обличчя, конвульсивне тремтіння всього тіла. Скажіть, я вас боляче вдарила?

— Відчутно, — Віктор Леонідович боковим поглядом окинув кімнату.

— Будуарр, будуарр, — закричав папуга.

Через великі ампірні вікна, крізь тонкий серпанок штор можна було побачити на тому боці Неви купол Академії художеств, де вчився геніальний юнак з тем-

ЗМІСТ

Земля без неба. <i>А. Стожук</i>	3
Зустріч у задзеркаллі	13
Жменя піску над океаном	16
Селянський театральний роман	32
Фотка на пам'ять	68
Небо на землі зникає	77
Бронзовий келих	125
Мор-город	144
Венеційське дзеркало	194
Вони сплять?	201
Ти уяви собі...	204
Ленора	208
Великий інквізитор	214
Знайома вулиця	222
Люди, як люди	230
Ольга	248
Свячені яблука	260
Далеко	272
Життя й сни Павла Івановича	275
Пожалів Господь...	283
Учительська любов	293
Остання чаєчка	300